

Tomasz Przesławski

Odpowiedzialność Skarbu Państwa związana z działalnością Służby Więziennej

(Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego,
Warszawa 2016, ss. 254)

Recenzowana publikacja jest dziełem naukowym o charakterze teoretycznym, traktującym o określonej odpowiedzialności Skarbu Państwa z uwzględnieniem kilku dziedzin prawa, a zwłaszcza prawa karnego wykonawczego i procesowego, prawa cywilnego (kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego), prawa państwowego (Konstytucji RP) i Ustawy o Służbie Więziennej.

Oprócz tych aktów prawnych, które należy uznać za podstawowe w opracowaniu opiniowanej rozprawy, autor uwzględnił również międzynarodowe konwencje ratyfikowane przez Państwo Polskie (tj. Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i uznanie kompetencji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [ETPC]), a także ustawy z zakresu prawa administracyjnego i prawa pracy oraz przepisy podustawowe (rozporządzenia ministra sprawiedliwości).

Przepisy wymienionych aktów prawnych stanowią podstawowe unormowania, na których opiera się odpowiedzialność Skarbu Państwa związana z działalnością Służby Więziennej. W rozdziale traktującym o źródłach prawa w tej dziedzinie aktywności państwa autor wymienił również międzynarodowe standardy postępowania z osobami uwięzionymi (których jest kilkadziesiąt), ale nie stanowią one *sensu stricto* obowiązujących unormowań prawnych, choć zawarte w nich zalecenia dla państw członkowskich Rady Europy (zwane niekiedy jako *soft law*) są na ogół stosowane przez większość państw europejskich, a w każdym razie sięga się po nie w argumentacji w sprawach spornych dotyczących postępowania z więźniami. Tak np. zauważa się to w przypadku orzecznictwa ETPC.

Z wymienionych aktów prawnych, które powołał i często drobiazgowo analizował Tomasz Przesławski, wynika, że nie pominął on przepisów ważnych dla opracowania zagadnień stanowiących przedmiot

opiniowanej rozprawy. Uważam też, że ich interpretacja i ocena jest z reguły słuszna i nie budzi zastrzeżeń.

Następnym ważnym źródłem wiedzy, które wykorzystał autor w swojej monografii, jest orzecznictwo sądowe dotyczące rozstrzygania spraw związanych ze spowodowaniem szkody osobom izolowanym w związku z popełnieniem przestępstwa. To ogólne określenie osób izolowanych dotyczy wszystkich skazanych lub podejrzanych o popełnienie przestępstwa, tj. skazanych na karę pozbawienia wolności lub aresztu, tymczasowo aresztowanych lub zatrzymanych, a także odbywających karę porządkową.

Orzecznictwo lub wyroki sądowe, na które powołał się autor, są bardzo liczne (zapewne setki w całej pracy) i pochodzą od sądów wszystkich instancji, nie wyłączając oczywiście Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego. Trzeba też nadmienić, że powołał się on również na niektóre orzeczenia ETPC.

Kolejnym wykorzystanym w pracy przez autora źródłem wiedzy są opracowania naukowe, przede wszystkim monografie, komentarze, podręczniki oraz liczne artykuły. Wszystkich pozycji jest ok. 300. W publikacji tej znalazły się też informacje dotyczące sumy pieniędzy wydanych przez Skarb Państwa w określonym roku, w związku z zasądzonymi odszkodowaniami lub zadośćuczynieniem przez Skarb Państwa osobom izolowanym.

Według danych pochodzących z Centralnego Zarządu Służby Więziennej w końcu 2014 r. wartość zgłaszanych roszczeń wyniosła ponad 5,39 mln zł. Natomiast liczba pozostałych spraw do rozstrzygnięcia sięga rocznie 6 tys.

Przechodząc do bardziej szczegółowego omówienia tematyki publikacji T. Przesławskiego należy wskazać sześć najważniejszych wątków. Dotyczą one:

- unormowań polskich i zagranicznych regulujących ochronę dóbr osobistych w czasie wykonywania środków izolacyjnych w związku z popełnieniem przestępstwa,
- ochrony dóbr osobistych w prawie cywilnym,
- przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa w związku z działalnością Służby Więziennej,
- odpowiedzialności deliktowej wobec osób pozbawionych wolności,
- roszczeń majątkowych osób pozbawionych wolności,
- analizy odpowiedzialności Skarbu Państwa za działania (lub zaniechania) w obrębie organu jakim jest Służba Więzienna.

Ostatni z wymienionych wątków rozprawy T. Przesławskiego wyraźnie odróżnia się od pozostałych. Różnica polega na tym, że o ile w pierwszych pięciu rozdziałach jest mowa o odszkodowaniach lub zadośćuczynieniach na rzecz osób pozbawionych wolności w rezultacie działań przedstawicieli Służby Więziennej (oraz pracowników cywilnych więziennictwa), to w ostatnim fragmencie publikacji autor poddał analizie odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone wyżej wymienionym funkcjonariuszom i pracownikom w związku z ich służbową działalnością. Praca T. Przesławskiego zawiera szczegółową analizę problemów odpowiedzialności Skarbu Państwa za działania wyrządzające szkodę lub powodujące krzywdę osób pozbawionych wolności, a w końcowej części pracy funkcjonariuszom i pracownikom więziennictwa.

W publikacji zajmującej się odpowiedzialnością Skarbu Państwa za szkody spowodowane działaniami Służby Więziennej (i pracowników więziennictwa) autor musiał posłużyć się siatką pojęciową, właściwą prawu cywilnemu, a konkretnie tej jego części, która zajmuje się zobowiązaniami. Są kategorie pojęć dotyczące dóbr prawnie chronionych, takich jak:

- rzeczy,
- przedmioty materialne,
- przedmioty niematerialne (np. o charakterze intelektualnym, dobra osobiste, prawa),
- pozostałe dobra (np. przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne, pieniądze itp.).

W rozpatrywaniu prawnej problematyki odpowiedzialności Skarbu Państwa w związku z działalnością Służby Więziennej należy również uwzględnić jej dbałość o bezpieczeństwo osobiste osób osadzonych w zakładach karnych (aresztach śledczych). Jest to zasada zawarta w § 1 art. 108 kkw, którego uzupełnieniem jest też § 2 nakładający na osadzonych obowiązek informowania przełożonych o zagrożeniach oraz ich unikania. Jednocześnie zasadniczy obowiązek spoczywa jednak na organach wykonujących karę pozbawienia wolności (i tymczasowe aresztowanie), tym bardziej, że został on również wyraźnie nałożony na Służbę Więzienną w art. 2 ust. 2 pkt 2, 3 i 6 w Ustawie o Służbie Więziennej z 9 kwietnia 2010 r. nr. 79 ze zm. Za tym przemawia też szczególna sytuacja, w jakiej znajdują się osoby osadzone w zakładach karnych, pozostające w niemal całkowitej zależności od swych przełożonych, tj. funkcjonariuszy oraz pozostałych pracowników więziennictwa.

Takie akcentowanie szczególnych obowiązków Służby Więziennej wynika też ze stanowiska orzecznictwa zajmowanego przez ETPC oraz postanowień reguł 52-53 Europejskich reguł więziennych.

Monografia T. Przesławskiego szczegółowo systematyzuje wiedzę oraz – w określonym stopniu – praktykę regulowania przez Skarb Państwa zobowiązań wynikających z naruszenia praw osób pozbawionych wolności. Jest to bardzo ważne z punktu widzenia zachowania zasad praworządności w realizacji zadań tych organów państwa, których zasadniczą właściwością w działaniu jest posługiwanie się legalnymi środkami przymusu, a niekiedy nawet środkami przymusu bezpośredniego oraz użyciem broni palnej na podstawie wcześniej wspomnianej ustawy.

Recenzowana monografia spełnia bardzo ważne zadanie, ponieważ komentuje istniejące przepisy prawne, i w tym sensie z jednej strony służy umacnianiu praworządności w działaniu organów państwa wykonujących najdrastyczniejszy rodzaj kary z przewidzianych w Polsce, a z drugiej – zapewnia w określonym stopniu, choć może jeszcze nieidealnie, otrzymanie przez skazanych należnego odszkodowania lub zadośćuczynienia w drodze orzeczenia sądu.

Jednocześnie wywody recenzowanej pracy mogą uzasadniać pytanie, czy możliwe byłoby wprowadzenie do polskiego prawa penitencjarnego zasady przyznawania skazanemu (osadzonemu) w zakładzie karnym doraznej rekompensaty w drodze administracyjnej przez organy wykonawcze w przypadku błędnej decyzji krzywdzącej w sprawie, która nie trafia do sądu. Pewnym surogatem proponowanej reakcji może być obecnie obowiązujący przepis art. 149 kkw o uchyleniu niesłusznie wymierzonej kary dyscyplinarnej.

Omówiona w skrócie praca i wnioski z niej wynikające uzasadniają przekonanie, że powinny się z nią zapoznać osoby zainteresowane problematyką wykonywania kary pozbawienia wolności.

Rec. Teodor Szymanowski